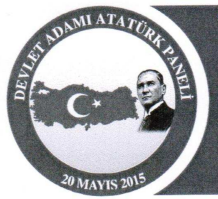
T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

"DEVLET ADAMI ATATÜRK"

PANELİ BİLDİRİ KİTABI

20 MAYIS 2015

Genelkurmay Personel Başkanlığı
Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

"DEVLET ADAMI ATATÜRK"
PANELİ BİLDİRİ KİTABI

(20 MAYIS 2015)

Genelkurmay Personel Başkanlığı
Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları

ANKARA
GENELKURMAY BASIMEVİ
2015

ATATÜRK VE EĞİTİM

Doç.Dr. Hakan UZUN*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yerine yeni kurulan Türk Devleti, her ne kadar Osmanlı Devleti döneminde yaşanan modernleşme sürecinin birikiminden beslenmişse de kendine özgü farklılıkları da sergileyerek imparatorluktan, ulus-devlete geçişin bir örneği olmuştur. Öte yandan ülkenin işgalden kurtarılarak kurulmuş olması ve bu başarının devamının sağlanması için Türk toplumunun çağdaş ve evrensel değerlerle donatılması hedef olarak benimsenmiş ve bu amaca uygun olarak siyasi ve toplumsal alanlarda kökten değişikliklere gidilmiştir. Dolayısıyla yeni bir devlet ve millet yaratma projesi olarak da ifade edilebilecek olan Türk Devrimi, birçok sahada, Osmanlı Devleti'nin kurduğu ekonomik, siyasi ve sosyal düzenden kopuşun bir ifadesi olmuştur. Çünkü ulus-devlet modeliyle üniter bir yapıda ve ulus iradesine dayalı olarak yeni kurulmuş olan Türk Devleti'nin, kendisinden çok farklı bir yapıda olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları, toplum yapısı ve yönetim anlayışıyla yönetilmesi olanaksızdı. Bu nedenle de bu yapının değiştirilmesi ve değiştirilen bu yapıya uygun bir insan ve toplum modeli oluşturulması gerekmiştir.

Bir ulus-devlet kurmak ve yeni değerlerle donatılmış bir millet oluşturmak için ilk olarak devletin siyasal yapılanması ile ilgili birtakım düzenlemelere gidilmiş ve saltanat ile hilafet makamları kaldırılarak laik ve ulus egemenliğine dayanan bir devlet oluşturulması yolunda önemli adımlar atılmıştır. 1925 yılından sonra ise yaşanan değişimin toplumun gündelik yaşamı üzerinde etkilerinin oldukça fazla hissedebileceği bir değişim sürecine girilmiştir. Türkiye'nin modernleşme çabalarına yönelik tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, saat ve takvim değiştirilmiş, din görevlilerinin kıyafetlerine ve memurların şapka giymelerine ilişkin yasalar çıkarılmış, hukuk sistemi değiştirilmiş, Latin alfabesi kabul edilmiş ve laiklik anayasaya girmiştir. Üniter bir yapıda kurulan bu devletin kuruluş felsefesi ise millî, demokratik, laik, çağdaş ve tam bağımsız bir devlet anlayışını içermiştir. Toplumsal olarak da dinamik bir toplum yapısı, bir başka deyişle kendi değerlerine yabancılaşmadan, değerlerini kaybetmek endişesiyle bir tutuculuk da sergilemeden, dış dünyaya açık ve kendi değerleri üzerinde değişime ve gelişmeye açık bir toplum oluşturulması hedeflenmiştir. Bu nedenle de dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden, yaratılan tüm yeni değerleri, sahip olduğu kültür dinamikleriyle yoğurarak sürekli bir değişim ve gelişim gösteren bireylerin yetiştirilmesine çalışılmıştır.

Kökten bir değişimin yaşandığı Türkiye'de, yaşanan değişimin benimsetilmesi, değişim hamlelerinin sağlamlaştırılması, ulus devletin güçlendirilmesi ve ulusal bir kimliğin inşası için halkın yeni değerler

* Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, hakanuzun@ankara.edu.tr.

üzerinden eğitilmesi sorunu üzerinde özellikle durulmuştur. Çünkü Cumhuriyet'i kuran kadro eğitimin *"bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci"* olduğunun, bir başka ifadeyle eğitim sürecinin *"ferdin idraklerinde, kavrayışında, zihniyetinde, tutum ve değerlerinde, kabiliyet ve maharetlerinde bir gelişme ve değişme"*[1] yarattığının bilincinde olmuştur.

Diğer yandan tarih boyunca her devlet kendi kuruluş dinamiklerinin halkı tarafından kabul edilmesi için bir uğraş vermiş ve bu konuda çeşitli araçlar geliştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de benzer bir davranış sergilemiştir. Ancak bu araçlar içinde en etkili olanı halkın eğitilmesi olmuştur. Bu nedenle de yeni devlete ve yeni rejime uygun bireylerin yetiştirilmesi için millî eğitimin ilkelerinin tüm bu hedeflere göre ve devletin kuruluş dinamikleriyle örtüşür bir şekilde olması sağlanmıştır. Bu bağlamda millî eğitimin ilkeleri; üniter devlet yapısına uygun, millî, laik, çağdaş, demokrasiye ve tam bağımsızlığa inanmış, yurttaşlık bilincine sahip bireyler yetiştirmek şeklinde belirlenmiştir.

Söz konusu dönemde eğitim konusuna bu kadar önem verilmesinin ardında kurucu önder olarak ATATÜRK'ün sahip olduğu özelliklerin de etkisinin olduğu söylenebilir. ATATÜRK, yaşamı boyunca kişisel gelişimine önem vermiştir. Bu nedenle de sürekli okuyan, düşünen ve yazan biri olmuştur.[2] Aynı zamanda iyi bir hatip de olan ATATÜRK'ün hatıraları incelendiğinde fırsat buldukça okuduğu görülmektedir.[3] Çok zengin bir kütüphaneye de sahip olan ATATÜRK'ün özel kütüphanesindeki kitap sayısı 4.289'dur.[4] Özellikle de hukuk, ekonomi, sosyoloji, tarih gibi sosyal alanlardaki konulara daha fazla ilgi duymuştur. Onun Çankaya'da yeni köşk yapılacağı sırada, mimarlardan üzerinde haritalar açıp çalışabilmeyi mümkün kılan bir masanın da bulunacağı, geniş ve ferah bir kütüphane yapılmasını özellikle istemesi, okumaya ve araştırmaya olan merakının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.[5]

Yeni devletin kurulmasının ardından, eğitim ve öğretimin yeniden düzenlenmesi ve halkın eğitilmesi ile ilgili olarak yapılan en temel düzenlemelerden biri Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (1924) çıkarılması olmuştur. Sonrasında ise bu Kanun'dan hareketle birçok başka düzenleme yapılmış, yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir (1928). Bu yapılanların yanı sıra zaman içinde bu konuda görev üstlenmiş daha başka birçok kuruluş ve uygulamaya da rastlamak mümkündür. Bunlar şöyle sıralanabilir: Türk

[1] Servet Özdemir, Halil İbrahim Yalın, Ferudun Sezgin; Eğitim Bilimine Giriş, 8. Baskı, Ankara, 2012, s.3.
[2] Necati Cumalı; Niçin Aşk, İstanbul, 1971, s.180.
[3] Afet İnan; *"Atatürk'ün (1915-1916-1918) Hatıra Defterinden: Okuduğu kitaplar"*, IX. Türk Tarih Kongresi 21-25 Eylül 1981, C III, Ankara, 1989, s.1518-1524.
[4] Ali Güler; Sarı Paşa İnsan Atatürk, Ankara, 2006, s.210 vd.
[5] Afet İnan; M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 1969, s.6. A. Afet İnan; M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Ankara, 1983, s. VII, 24. Yusuf Hikmet Bayur; Atatürk Hayatı ve Eseri, Ankara, 1990, s.11.

Ocakları (1912),[6] Halk Derslikleri ve Halk Konferansları (1927),[7] Millet Mektepleri (1929), Halk Okuma Odaları (1930), okullarda okutulan Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri, Türk Tarih (1931) ve Dil (1932) Kurumları, Halkevleri (1932),[8] Halk Bilgisi (1929-1941)[9] Kadro (1932), Ülkü (1933) vb dergiler ile Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından çıkarılan ve tüm yapılanların rapor ve grafikler hâlinde düzenlenerek anlatıldığı Cumhuriyet'in Onuncu Yıl, On Beşinci Yıl Kitapları, İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (1933), Üniversitelere konulan Türk İnkılap Tarihi dersleri (1934), Köy Gezici Kadın ve Erkek Kursları (1938),[10] Halk Odaları (1940), Köy Enstitüleri (1941).[11]

ATATÜRK Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Eğitimin toplumun yaşamında ve devletin sürekliliğinin sağlanmasında ne kadar önemli ve hayati olduğunun bilinmesi nedeniyle halkın eğitimi konusu Millî Mücadele döneminde de gündemden hiç düşmemiştir. Kurulan İlk İcra Vekilleri Heyetinde, Maarif Vekilliğine yer verilmiş,[12] 9 Mayıs 1920'de

[6] 20 Haziran 1327'de (1911) faaliyete başlamasına karşın tüzüğünün birinci maddesinde kuruluş tarihi olarak 12 Mart 1328 (1912) yazılmıştır. Esat Öz; Otoriterizm ve Siyaset Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945), Ankara, 1996, s.89. Kapatıldıkları tarihe kadar inkılabın halka benimsetilmesinin en önemli araçlarından birisi olmuştur. Bu konuda Türk Ocağının 1926'daki kongresinde Dr. Hüseyin Ünver şunları söylemiştir: *"Ocakların ilk görevi ihtilali halka götürmektir. Hayal kurmayalım arkadaşlar, tamamladığımız bu ihtilal halka mal edilmemiştir. Yazık! Halk cehalete terk edilmiş. Çok hızlı bir ritimle peş peşe gelen reformlar karşısında başı döner, kendini kaybeder ve körü körüne irticai hareketlere katılır... Halka öğretmek, ona anlatmak şayet bir cemiyet varsa mümkün olabilir. Bu cemiyet Türk Ocaklarıdır... Yapılacak yegâne şey, ihtilali ona benimsetmek, kabul ettirmek için halkın arasına karışmaktır."* age.; s.90.
[7] Okuma olanağı bulamamış ya da istediği öğrenim seviyesine gelememiş yetişkinler için açılmıştır. Amaç, yetişkinlerin bir Cumhuriyet yurttaşının bilmesi gereken temel bilgilerle donatılması, ulusal ülkü ve kültürün güçlendirilmesidir. Eşref Kılıç; "Yaygın Eğitim", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, s. 469-491, İstanbul, 1983, s.480.
[8] Parti Genel Sekreteri Recep Peker açılış töreninde Halkevlerinin kuruluş amaçlarını şöyle açıklamıştır: *"Bu asır milletleri yalnız siyasi teşkilat, yalnız ordu teşkilatı ile yalnız maddi kuvvetlerle bünyeleşemiyor, kemiklenemiyor. Onun içindir ki devletin siyasi mesaisi içinde çalışan Cumhuriyet Halk Fırkası; siyaset sahasında kendi esas programını tatbik etmekle beraber ayrıca bu siyasi hayata girmiş veya girmemiş vatandaşları müşterek bir halk terbiyesiyle istikbale hazırlamak için Halkevlerini tesis ediyor..."* Öz; s.94. Halkevlerinin en önde gelen amacı ise tüzüğünde kısaca şu şekilde özetlenmiştir: *"Partimizin program temelleri cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimciliktir. Programımız bu ana ve temel prensiplerin egemenliği ve sonsuz olması için bu sıfatlarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini... hedefler. Halkevlerinin amacı, bu uğurda çalışacak ülkülü vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır."* Sefa Şimşek; Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951, İstanbul, 2002, s.62. 1950'yılı itibarıyla Türkiye'de 478 halkevi ve 4.322 halk odası kurulmuştur. Sina Akşin; Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, 3. Baskı, Ankara, 1998, s.192.
[9] Halk Bilgisi Dergisi, *"...Ülkenin çeşitli yerlerinde yapılan dil-edebiyat, derlemeleri, kenar mahallerin örf, âdet ve yaşayış orijinallikleri, efsaneler, halk hikayeleri, destanlar, maniler, atasözleri, folklor haberleri, köy yaşantısını anlatan ve özendiren yazılar yayımlanmıştır..."* Cezmi Eraslan; Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk, İstanbul, 2003, s.134.
[10] Çevre halkını iş içinde yetiştirmek, sanat ve meslek sahibi yapmak, el ve tarım sanatlarını yaymak ve geliştirmek için 1938'de açılmıştır. Kılıç; s.483.
[11] Eraslan; s.134. Sefa Şimşek, "Tek-Parti Rejimlerinde Siyasi Propaganda Olgusu ve CHP Halk Hatipleri Teşkilatı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 46, ss. 106-119, Ankara, Yaz 1997, s.111.
[12] Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşundan Günümüze Hükûmetler, Ankara, 1998, s.37.

İcra Vekiller Heyeti programında ise eğitimin millî olması gerektiği belirtilerek eğitimin bireyin kendini tanımasına ve geliştirmesine olanak sağlayacak bir şekilde baştan aşağı yeniden düzenleneceği ifade edilmiştir.[13] Hatta programda ilk defa olarak, *"millî şuuru geliştirici kitapların yazdırılması"* ifadesi yer almıştır.[14]

1920'li yıllarda, henüz Millî Mücadele'nin başlarında iken, daha açık bir ifadeyle bir yandan isyanların bastırılması için uğraşılıp diğer yandan da işgalci güçlere karşı bir savaş verilirken, BMM'de ülkedeki eğitim ve öğretime yönelik eksiklikler ve yetersizlikler konuşulmuştur. Örneğin 4 Kasım 1920'de öğretmenlerin maaşlarını düzenli bir şekilde alabilmeleri, mevcut okulların araç ve gereç eksiklikleri ile okulların bir düzene konulması gerektiği,[15] 25 Kasım 1920'de muallimlerin ve muallim mekteplerinde okuyan öğrencilerin askerliklerinin tecili,[16] 4 Aralık 1920 ile 9 Aralık 1920'de de henüz açılmayan okullar ile tamir edilmesi gereken okullar[17] gibi çeşitli konularda BMM'de görüşmeler yapılmıştır.

Bu tür gelişmeler içinde belki de en dikkat çekici olanı ise Sakarya Savaşı'nın başlamasından bir ay önce, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında, Ankara Darülmuallimîni konferans salonunda, bir Maarif Kongresi'nin toplanması olmuştur. Kongreye, düşman işgali altında bulunmayan illerin Millî Eğitim ve okul müdürleri ile öğretmenler, Bakanlık daire müdürleri ve Telif ve Tercüme Heyeti Üyeleri katılmıştır.[18] Kongrede, ilköğretim programlarının değiştirilmesi, köylü ile kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması nedeniyle ders programlarının da ayrı olması, kız okullarında kızlara ev kadınlığını öğretecek pratik uğraşıların konulması, orta dereceli okul programları ve idadi teşkilatı gibi konular üzerinde konuşulmuştur.[19] Bu

[13] Bu konuda Mecliste şunlar söylenmiştir: "*Maarif işlerindeki gayemiz: Çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her mânasiyle dinî ve millî bir hâle koymak ve onları cidali hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsil bir fikir ve şuur uyandıracak bir derecei âliyeye isal eylemek, tedrisatı resmiyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî, en asri olan bu esasat ile kavaidi sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananatı tarihiye ve içtimaiyemizi muvafık ilmî ders kitapları meydana getirmek halk kütlesinden lügatları toplıyarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu millîyi nemalandıracak asarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, Garp ve Şark'ın müellif atı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek hâsılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim âmil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır.*" TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, 09 V 1336, s.241-242.

[14] Reşat Özalp-Aydoğan Atatünal; "Millî Eğitimde Kongreler ve Şuralar", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, ss.105-140, İstanbul, 1983, s.106.

[15] TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 1, Cilt 5, İçtima Senesi 1, 4 XI 1336, s.280 vd.

[16] TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 1, Cilt 6, İçtima Senesi 1, 25 XI 1336, s.27.

[17] TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 1, Cilt 6, İçtima Senesi 1, 4 XII 1336, s.202-219, 220-221; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 6, İçtima Senesi 1, 9 XII 1336, s.275.

[18] Özalp-Atatünal; s.106.

[19] Yahya Akyüz; "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, s. 89-103, İstanbul, 1983, s.91-97.

kongrenin Türk eğitim tarihindeki asıl önemi ise henüz ülkenin kurtuluşu sağlanmadan eğitimin amaçlarının tartışılmasındadır.[20]

Hamdullah Suphi Bey'in (Tanrıöver) Maarif vekilliği dönemine denk gelen bu kongrenin açılış konuşmasını, cepheden gelerek kongreye katılan Mustafa Kemal Paşa yapmıştır. Konuşmasında, milletin gerilemesindeki en önemli etkenin izlenen eğitim ve öğretim yöntemleri olduğunu belirterek millî ve çağdaş bir eğitimin oluşturulmasını istemiştir. Öğretmenleri ise geleceğin inşasında bir önder olarak görmüş ve onlara duyduğu güveni dile getirdiği konuşmasında şunları söylemiştir: "*Bugün Ankara Millî Türkiye'nin 'Millî Maarifi'ni kuracak olan Türkiye Muallime ve Muallimler Kongresi'nin toplanmasına sahne olmak mazhariyetiyle de övünmektedir. Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin geri kalmış olmasında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken eski devrin hurafatından ve fıtratımıza uygun olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı milliyemizin inkişafı tam olarak ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir... Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile hakkı ile birliği ile çatışan bilümum yabancı unsurlarla mücadele lüzumunu ve efkârı milliyeyi kemali istiğrak ile mukabilfikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuvayı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetinin zerki mühimdir... Silahıyla olduğu gibi beyniyle de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur...*"[21]

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1922'de BMM'yi açış konuşmasında, hükûmetin en verimli ve önemli görevinin eğitim hizmetleri olduğunu belirterek bu görevin başarılabilmesi için eğitim programlarının milletin o günkü durumu ile sosyal ve ekonomik ihtiyaçları, çevrenin şartları ve asrın gereği ile uygun ve uyumlu hâle getirilmesinin zorunluluğuna işaret etmiştir. Tüm çabalara rağmen toplumun cehaletten kurtarılamadığına dikkat çeken Mustafa Kemal Paşa, cehaletle mücadeleyi eğitim siyasetinin temeline oturtmuş, kadınların da erkekler gibi aynı eğitim kademelerinden geçmesi gerektiğini söylemiştir.[22]

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, ülke henüz işgalden tam olarak kurtarılmamışken Sakarya Savaşı'nın ve Başkumandan Meydan Muharebesi'nin kazanılmasından önce yaptığı icraatlar ve konuşmalarla ülkede eğitimin durumunu sürekli olarak gündemde tutmuş, gelecekte eğitim alanında yapılacak olan değişime dair ipuçları vermiştir. İşin ilginç yanı bu sözlerin henüz ortada yeni bir devlet ve yeni bir rejim yokken söylenmiş

[20] agm.; s.100.

[21] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C II, Ankara, 1997, s.19-20.

[22] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri...; C. I, s.236.

olması ve dile getirilen her şeyin Cumhuriyet Dönemi'nde aynen uygulanmış olmasıdır.

8 Mart 1923'te Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) döneminde yayımlanan ve eğitimci M. Rahmi Balaban tarafından da "*Maarif Misakı*" olarak adlandırılan genelgede, millî eğitiminin amaçları kısaca şu esaslara dayandırılmıştır: Milliyetçi, halkçı, inkılapçı, laik ve cumhuriyetçi vatandaşlar yetiştirmek; ilköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma yazma öğretmek, yeni kuşakları bütün öğrenim derecelerinden geçirmek ve onları ekonomik hayatta başarılı kılacak bilgilerle donatmak.[23]

Bu arada Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından önce, 15 Temmuz 1923'te Ankara'da, 1939'da Maarif Şûrası, günümüzde ise Millî Eğitim Şurası adıyla yapılan ve eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alınıp sorunların tartışıldığı "*Birinci Heyet-i İlmiye*" toplantısı gerçekleştirilmiştir. 15 Ağustos tarihine kadar bir ay süreyle çalışmalarını sürdüren bu toplantıda, Türk eğitim sisteminin ne tür hedeflere yönelmesi gerektiğine yönelik ciddi bir çalışma yapılmış ve bu kurulun aldığı kararların büyük bölümü uygulanmıştır.[24]

Ancak tüm bu çabalara karşın söz konusu yıllarda ülkenin işgalden kurtarılması ve barışın sağlanması daha hayati ve öncelikli olduğundan eğitim alanında radikal değişikliklere gidilememiştir. Bu alandaki asıl gelişmeler, 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulamaya konmasıyla başlamıştır. Bu kanunla üniversiteler dışındaki eğitim kurumları ve özel vakıflarla Şeriye ve Evkaf Vekâletine bağlı tüm medrese ve okullar, Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir.[25] Bu nedenle de Tevhid-i Tedrisat Kanunu her şeyden önce, devletin siyasi yapılanmasına, bir başka deyişle devleti oluşturan unsurların birliğine ve tekliğine dayanan üniter devlet yapısına uygun ve onu güçlendiren bir yasal düzenlemedir. Yasanın en temel amacı ise ülkedeki tüm eğitim ve öğretimi tek bir merkezde toplayarak öğretimin tüm aşamalarında yeni kuşaklara ortak bir millî kültür vermektir.[26] Dönemin Maarif vekilinin 9 Mart 1924'teki demecinde "*Bakanlığın bundan sonraki değişmez hedefinin Cumhuriyet'in ruhuna uygun bir eğitim olduğunu ve Türkiye'de bundan sonra tek bir terbiye, tek bir*

[23] Şevket Gedikoğlu; Kemalist Eğitim İlkeleri ve Uygulamalar, İstanbul, 1978, s.37. Seçil Akgün-Murat Uluğtekin; "Misak-ı Maarif", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C I, Sayı:3, ss. 285-349, 1989, s.287. Şerafettin Turan; Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap Birinci Bölüm, Ankara, 1995, s.66-67.

[24] Rıza Zelyut; "Millî Eğitim Şûraları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 3, İstanbul, 1983, s. 676-679, İstanbul, s.676. Abdurrahim Güzel; "İlk Heyet-i İlmiye Çalışmaları, Alınan Kararlar ve Dinî Tedrisat", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 4, ss. 337-356, Kayseri, 1987, s.337. Funda Alaslan-Ahmet Şimşek-Şenel Çamdeviren; "Türk Maarif (Eğitim) Şûralarında Tarih Eğitimi", *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, C 2, S 2, s. 189-225, 2012, s.196, 199.

[25] Kemal Güçlüol; "Millî Eğitimde Teşkilatlanma", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, s. 143-157, İstanbul, 1983, s.147.

[26] TBMM Zabıt Ceridesi; Devre 2, Cilt 7, İçtima Senesi 1, 3 III 1340, s.25-27.

mektep, tek bir öğretim"[27] olacağını söylemesi de bu kanununla ne amaçlandığını açıkça ortaya koymuştur.

Şeriye ve Evkaf Vekâleti tarafından yönetilmekte olan medreseler de bu kurumun 3 Mart 1924'te kaldırılmış olması nedeniyle Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Din eğitimi için yeni kurumların açılması yönünde bir karar da alınmış olduğu için medreseler ihtiyaç dışı kalıp kısa zamanda kapanmışlardır.[28] Bu kanun din adamlarının nasıl yetiştirileceği konusuna da bir açıklık getirmiştir. Bu amaçla İstanbul Darülfünuna bağlı bir ilahiyat fakültesi ile değişik yerlerde 26 imam hatip okulu açılmış,[29] 1927 yılında da din dersleri seçmeli hâle getirilmiştir.[30]

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan azınlık ve yabancı okullarını denetim altına almak için de yararlanılmıştır. Bu okullarda da laik esasların uygulanması amacıyla binalarında dinî sembol ve resimlerin bulunması ve dinî propaganda yapılması yasaklanmıştır. Ayrıca okutulan ders kitaplarında Türklük ve Türkiye'yi karalayan ifadeler varsa bunların da çıkarılması istenmiştir. Bu arada bu isteklere uymayan Merzifon'da bir Amerikan okulu, İzmir'de ise bazı Fransız okulları kapatılmış; İngiltere, Fransa ve İtalya'nın itirazlarına karşın hükûmet bu konuda taviz vermemiş ve kararlı bir tutum sergilemiştir.[31] Böylelikle tüm ülkede olduğu gibi bu okullarda verilen eğitimin de laik ve ulusal bir çizgide yürütülmesine çalışılmıştır. Ayrıca azınlık okullarıyla ilgili olarak yaşanan bu gelişmeler, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Türkiye'nin dış müdahalelere kapalı, tam bağımsız bir devlet olduğunun somut kanıtı olmuştur.

Dolayısıyla tüm bu uygulamalarla daha açık bir ifadeyle eğitimin devlet denetimine alınıp tek bir merkezden yürütülmesi ve dış ülkelerin müdahalelerine izin verilmemesiyle eğitim alanında yaşanan kargaşaya son verilmesine, yeni devlete uygun yeni insan tipinin oluşturulmasına ve ulus olma bilinci ile bağımsız devlet olma reflekslerinin güçlendirilmesine çalışılmıştır.[32]

[27] Abdurrahman Çaycı; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (Öğretimi Birleştirme Yasası) Atatürk İnkılapları İçindeki Yeri ve Önemi", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi Paneli*, s. 25-31, Ankara, 1995, s.29.

[28] İlhan Tekeli; "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 3, s. 650-675, İstanbul, 1983, s.60. İlhan Başgöz; Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Ankara, 1995, s.78-79.

[29] age.; s.79. Bu arada 1933'te yapılan üniversite reformu sırasında İlahiyat Fakültesi kapanmış ve İslam İncelemeleri Enstitüsü kurulmuştur. Devlet yardımının kesilmesi ve talep edilmemeleri nedeniyle de 1930-1931 yıllarında tüm imam hatip okulları kapanmıştır. Başgöz; s.79. Tekeli; agm., s.660.

[30] Din dersleri 1930'da şehirdeki ilkokullardan, 1931-1932'de ortaokullardan, 1939'da ise köy ilkokul programından çıkarılmıştır. İlhan Başgöz-Howard Wilson; Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk, Ankara, 1968, s.82-83. Tekeli; agm., s.660. Başgöz; s.79.

[31] Ayten Sezer; Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), Ankara, 1999, s.25-34; Tekeli; agm., s.660. Başgöz; s. 80-81.

[32] Macit Gökberk; "Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, s.283-333, 2. Baskı, İstanbul, 1986, s.306.

Bu dönemin eğitim alanındaki önemli gelişmelerinden biri de karma eğitime geçilmesi olmuştur. İlk olarak ilkokullarda 1924 yılında başlatılan karma eğitim, daha sonradan eğitimin diğer kademelerinde de uygulanmaya başlanmıştır. 1928'de ortaokullarda, 1934'te liselerde ve 1937'de de köy ilkokullarında karma eğitime geçilmiştir.[33]

1924 Anayasası'nın 87. maddesiyle de ilköğretim herkes için zorunlu ve parasız hâle getirilirken[34] 2 Mart 1926'da kabul edilen Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'la, Tevhid-i Tedrisat Yasası daha da güçlendirilmiştir. Kanun'da ilk ve ortaöğretimin esaslarının, laik eğitime uygun bir anlayışla belirleneceği ve devletin izni olmadan hiçbir okulun açılamayacağı belirtilmiştir.[35]

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ülkedeki yeni eğitim sisteminin nasıl olacağını açık bir şekilde ortaya koymasından sonra, eğitim kurumlarında verilecek eğitimin içeriğini belirleyen öğretim programları konusunu görüşmek üzere 23 Nisan-1 Mayıs 1924 tarihlerinde "*Telif ve Tercüme Dairesi*" binasında "*II. Heyet-i İlmiye*" toplantısı düzenlenmiştir. Okullarda izlenecek müfredat programlarının kanunda belirlenen esaslara uygun hâle getirilmesi için bu toplantıda belirlenen müfredatlar, Cumhuriyet Dönemi'nde ilk ve ortaöğretim kurumları için hazırlanan ilk müfredat programları olma özelliğini taşır.[36]

Millî Mücadele sırasında işgalci güçlerle savaşmak için ihtiyaçların karşılanması amacıyla bir ordu-millet bütünleşmesine gidilmişti. Bu defa da ilköğretim okullarının giderlerinin karşılanabilmesi için bir "*devlet-millet*" bütünleşmesine gidilmiş ve 13 Nisan 1925'te kabul edilen "*Mektep Vergisi Kanunu*" ile zorunlu öğretimin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bir vergi konulmuştur.[37]

1923 ile 1928 yılları arasında yapılan uygulamalarla eğitim; tek merkezden yönetilen, millî, laik, bağımsız, fırsat eşitliğinin olduğu, ilköğretimin de parasız ve zorunlu kılındığı bir hâle getirilmiştir. Bunlardan sonra yapılan en köklü değişim hamlesi 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerinin kabulü olmuştur. Alfabe değişikliğinin çok radikal ve hızlı bir şekilde uygulanmak istenmesi ve Latin harflerinin halka öğretilmesi amacıyla alınan önlemler ise yaygın eğitim deneyimi açısından, Türk tarihinde ilk kez çok büyük çapta eğitim seferberliğinin yaşanmasına neden olmuştur.[38]

---

[33] Necdet Sakaoğlu; Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul, 2003, s.211-213.
[34] 1924 Anayasası'nın bu maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "*İptidaî tahsil bütün Türkler için mecburî, devlet mekteplerinde meccanîdir.*" Suna Kili-Şeref Gözübüyük; Türk Anayasa Metinleri, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.138.
[35] Ahmet Mumcu; Tarih Açısından Türk Devrimi'nin Temelleri ve Gelişimi, 6. Baskı, İstanbul, 1981, s.153.
[36] Erdal Aslan; "Osmanlı'nın "Mekatib-i İptidaiye"sinden Türkiye Cumhuriyeti'nin "İlk Mektepler"ine Geçişte Tarih Programlarında Değişim", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 48, Güz 2011, ss. 749-777, s.753-754.
[37] Şerafettin Turan; Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap İkinci Bölüm, Ankara, 1996, s.68-69.
[38] Tekeli; agm., s.661.

Türk dilinin fonetik özelliklerine göre düzenlenmiş ve seslendirilmiş olan yeni Türk harflerinin öğretilmesi amacıyla 1929 yılında "*Millet Mektepleri*" açılmıştır. Buralarda, katılmaları zorunlu tutulan 15-45 yaş arasındaki bütün vatandaşlara okuma ve yazma öğretilmeye çalışılmıştır. Kursların okul binalarında, okulun olmadığı yerlerde ise uygun bir odada, hatta gerekirse açık havada bile düzenlenebileceği söylenmiştir. Ayrıca Maarif Vekâleti tarafından kurslar için okuma kitapları ve kursta öğrenilenlerin unutulmaması için "*Halk*" adı verilen bir gazete yayımlanmış, bunlar kursa katılanlara ücretsiz olarak verilmiştir.[39] 1930'dan itibaren ise "*Halk Okuma Odaları*" açılmıştır.[40]

Alfabenin öğrenilmesini ve öğretilmesini kolaylaştırmak ve daha cazip bir hâle getirmek için "*Harfler Marşı*" adıyla bir marş da yazılmıştır.[41] Diğer yandan hükûmet yeni harflere geçilmesi nedeniyle tiraj kaybına uğrayan gazete ve dergilere para yardımı yapmış, ithal edilen matbaa malzemelerinden gümrük vergisi almamıştır.[42]

Alfabenin değiştirilmesi, Türk dili üzerinde de bir etki yaratmıştır. Dilin, Arapça ve Farsça etkisinden kurtulup kendi öz kimliğini bulma sürecini hızlandırmıştır. Eğitim alanında yapılanların tamamlayıcısı durumunda olan harf değişikliği ve bunun Türk dili üzerinde yarattığı arınma,[43] uluslaşma sürecindeki toplumda dil birliğinin sağlanması açısından düşünüldüğünde yöneticilerin ülkede ortak bir kültür oluşturma çabalarını da olumlu bir yönde etkilemiştir.

Bu dönemde yükseköğretim konusunda da adımlar atılmıştır. Osmanlı Devleti'nden kalan tek üniversite olan ve "*Darülfünun-u Osmanî*" adını taşıyan üniversite, 1924 yılında 493 sayılı yasa ile "*İstanbul Darülfünun-u*" adını almıştır.[44] Ancak kendisine çok büyük umutlar bağlanan, Darülfünundan beklenen destek alınamadığı için bu kurumun yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Aslında Darülfünun 1930 yılından itibaren yaşanan değişim sürecine yeterli destek vermediği ve bilimsel çalışma konusunda eksik kaldığı gerekçesiyle basında sık sık eleştirilmiştir.[45]

Hükûmet Darülfünun için bir adım daha atmış ve 1932 yılında İsviçreli eğitimci Albert Malche Türkiye'ye davet ederek kendisinden Darülfünun hakkında bir rapor hazırlamasını istemiştir. Malche 66 sayfalık raporunda, Darülfününun öğretim üyesi kadrosunun çok kalabalık olduğunu, öğretim üyelerinin dışarıda da işlerinin olmasından ötürü yeterli bilimsel çalışma yapamadıklarını, kütüphanedeki kitap sayısının az olduğunu, yabancı dile

---

[39] M. Şakir Ülkütaşır; Atatürk ve Harf Devrimi, Ankara, 1973, s.87. Özer Ozankaya; Cumhuriyet Çınarı, Ankara, 1994, s.256-257. Başgöz; s.121. Tekeli; s.661.
[40] Kılıç; s.482.
[41] Ülkütaşır;s.71-73.
[42] Bilal Şimşir; Türk Yazı Devrimi, Ankara, 1992, s.225-228.
[43] Server Tanilli; Nasıl bir Eğitim İstiyoruz?, 2. Baskı, İstanbul, 1988, s.44-46.
[44] Hüseyin Korkut; "Üniversiteler", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, s. 315-355, İstanbul, 1983, Ömer Okutan; "Din Eğitimi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, s. 409-425, İstanbul, 1983.
[45] Korkut; s.316.

önem verilmediğini, ders metotlarının da çağın gerisinde kaldığını söylemiştir. Malche, Darülfünunun yapısına, öğretim üyelerine ve eğitim uygulamalarına yönelik yaptığı eleştirilerle bu kurumun bilimsel açıdan yetersiz olduğunu belirtmiştir.[46] O sırada, Almanya'da Hitler yönetiminden kaçan Yahudi asıllı bilim insanlarının da Türkiye'ye gelmeleri hükûmetin, atacağı adımlar konusunda elini güçlendirmiş ve 1933 yılında Darülfünun yerine, İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.[47] Öte yandan Ankara'da 1925'te Hukuk Mektebi, 1930'da Ziraat Enstitüsü, 1935'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi önemli yükseköğretim kurumları açılmıştır.[48]

Yeni Türk Devleti'nin, Batı'ya karşı yapılan antiemperyalist bir savaş sonunda kurulduğunu ancak Batı uygarlığına karşı kurulmadığını daha doğrusu çağdaş uygarlığa karşı olmadığını, eğitim alanındaki gelişmelerde de görmek mümkündür. Yöneticiler, yeni eğitim sistemini oluştururken sürekli en iyiyi aramak peşinde koşmuşlardır. Bu nedenle de yapılacak yenilikler konusunda komplekssiz bir davranış sergilemiş, yabancı uzmanlara müracaat ederek onlara çeşitli raporlar hazırlatmışlar, ayrıca yurt dışına da öğrenci göndermişlerdir. Yabancı uzmanlar arasında, eğitim felsefesi alanındaki çalışmalarıyla bilinen ve doğrudan ATATÜRK tarafından Türkiye'ye davet edilen John Dewey, 1925'te Alman Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Müşaviri Alfred Künhe, teknik eğitim konusunda uzman olan Belçikalı Omar Buyse, İsviçreli Eğitimci Albert Malche, W. Hins, Berly Parker, George Stichler, Oskar Frey, Ernst Egli gibi isimler sayılabilir.[49] Yurt dışına ilk olarak 1927-1928 eğitim-öğretim yılında, 42 öğrenci gönderilmiştir. Bu sayı yıllar içinde artarak 1937-1938 eğitim-öğretim yılında 288'e ulaşmıştır. Yurt dışına öğrenci gönderilen yabancı ülkeler arasında, Almanya, Fransa, Belçika, Amerika, İsviçre, Avusturya, İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya gibi farklı devletler bulunmaktadır.[50] Eğitim alanındaki bu yaklaşımlar aslında, Türkiye'nin tek bir millete ya da devlete benzemek istemediğinin bir başka deyişle Batılılaşmadığının, çağdaşlaştığının bir kanıtı olarak da değerlendirilebilir.

ATATÜRK, bir Osmanlı subayı olarak devletinin emperyalist güçler tarafından nasıl paylaşıldığına ve her savaş sonrasında topraklarının nasıl parça parça koparıldığına şahit olmuştur. Ayrıca liderliğini yaptığı Millî Mücadele sırasında, Sakarya Savaşı öncesinde de işgalci güçlerin nasıl Ankara'ya kadar geldiklerini görmüştür. Bu nedenle de bir daha bunların yaşanmaması ve Türk milletinin büyük bir mücadele sonrasında elde ettiği

[46] Cemil Bilsel; İstanbul Üniversitesi Tarihi, İstanbul, 1943, s.38. Ozankaya; s.259-260. Korkut; s.316.
[47] Yücel Namal, Tunay Karakök; "Atatürk ve Üniversite Reformu", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C I, Sayı I, s. 27-35, s.32-34.
[48] Yahya Akyüz; Türk Eğitim Tarihi, İstanbul, 1994, s.311.
[49] Mehmet Okur; "Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Millî ve Modern Bir Eğitim Oluşturma Çabaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 5, Sayı 1, s. 199-217, s.210-212. Tekeli; agm., s.662.
[50] Bahattin Demirtaş; "1923-1960 Döneminde Türk Eğitimi", *Türk Eğitim Tarihi*, s. 231-317, Ankara, 2012.

kazanımlarını koruyabilmesi için ekonomik ve kültürel kalkınmaya önem vermiştir. Ancak ATATÜRK "*topyekûn bir kalkınmadan*" yana olmuş, "*teknoloji-bilim-felsefe-kültür ve sanatı*" bir bütün olarak değerlendirmiş ve bunların tümünde aynı anda kalkınmayı hedeflemiştir. Onun için bir fabrikanın açılması ile bir tiyatro ya da konservatuarın açılması eş değerde olmuştur.[51] Bu anlayışını eğitim alanına da yansıtan ATATÜRK, kültürel yönden kalkınmanın sağlanabilmesi için temel eğitim ve mesleki eğitim kurumlarının yanı sıra güzel sanatlar alanına da önem vermiştir. Onun döneminde resim, müzik, heykel, sahne sanatları gibi alanlarda birçok okul, tiyatro, konservatuar ve müze açılmıştır.[52]

ATATÜRK döneminde eğitim alanında belirlenen hedeflere ulaşmak konusunda en büyük rolü oynayacak olan öğretmenler de ihmal edilmemiştir. 25 Temmuz 1924'te Muallimler Birliği Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "*Muallimler! Yeni nesli; Cumhuriyet'in fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli, bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle hasrı mevcudiyet edeceğinize asla şüphe etmem.*"[53] diyen ATATÜRK, öğretmenlerin Türkiye'nin yeni yapılanmasındaki yerinin ne kadar hayati olduğunu belirtmiştir.

Bu bağlamda, eğitim alanında belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için öğretmenlerin yetiştirilmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi konusu dönemin hükûmetleri tarafından ciddiyetle ele alınmıştır. Örneğin, 26 Aralık 1925 ve 8 Ocak 1926 tarihleri arasında, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in başkanlığında toplanan "*Üçüncü Heyet-i İlmiye*" toplantısında daha çok öğretmen okulları ve öğretmenlerin özlük hakları görüşülmüştür.[54] Yine Mustafa Necati Bey zamanında öğretmenlik mesleğini cazip bir hâle getirebilmek amacıyla gelirlerinde ve statülerinde bazı iyileştirmeler yapılmış, mesleki gelişimleri için "*Terbiye Dergisi*" ile "*Maarif Vekilliği Dergisi*" yayımlanmıştır.[55]

Bir ulusal kimlik inşa etme çalışmaları sırasında "Türklük" esas alınmıştır. Laik bir devlet anlayışı içinde Türklük, ulusal kimliği belirleyen en temel unsur olmuştur. Bununla beraber Türklük etnik bir kimliği tarif eden bir şekilde tanımlanmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti "*kontrata*" dayalı ulus anlayışını benimsemiştir. Buna göre ulus; doğuştan getirilen kan, ırk gibi özelliklerden ziyade, sonradan kazanılan toprak ve iradi katılım gibi

[51] Akşin; s.208-209.
[52] Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı; s.184, 202-203. Cahit Kavcar; "Güzel Sanatlar Eğitimi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, s. 506-533, İstanbul, 1983, Turan; s.127-141.
[53] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III...; C II, s.178.
[54] Ali Ata Yiğit; Atatürk Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1923-1938), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1996.
[55] Tekeli; agm., s.662.

özelliklere dayanır; daha açıkçası ulus, "*kökenleri ne olursa olsun, aynı ilkeler etrafında iradi olarak birleşmiş bir yurttaşlar topluluğunun*" adıdır.[56] Bu durumu; Türklüğü, "*Türk ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk)*"[57] denilir şeklinde düzenlemiş olan 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde görmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti bu tür ulus anlayışını okullarda verdiği eğitime de yansıtmıştır. 1930'lu yıllarda yetişen yeni nesillere vatandaşlık bilgisi verilmesi amacıyla okutulan "*Medeni Bilgiler*" kitabında da ulus, "*Dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir.*"[58] şeklinde tanımlanmıştır.

Öte yandan dönemin ders programları ve kitapları incelendiğinde öğrencilerin üretime yönelik bir yaşam tarzını[59] ve demokratik rejimi de benimsemiş bireyler olarak yetiştirilmeye çalışıldıkları görülebilir. İsmi ATATÜRK tarafından verilen Ankara Merkez Halkevinin yayın organı "*Ülkü*" dergisinde demokrasiyi savunan yazılar yazılırken[60] 1931 yılından itibaren ortaöğretim kurumlarında okutulmaya başlanan "*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*" kitabının ATATÜRK tarafından kaleme alınan bölümlerinde, demokratik rejimin özellikleriyle beraber, üstünlüğü de anlatılmıştır.[61]

1931'de Türk Tarih Tetkik Cemiyetinin orta öğretim kurumları için hazırladığı "*Tarih IV*" adlı kitapta ise Cumhuriyet'in eğitim ve öğretimdeki amaçları şöyle açıklanmıştır:[62]

[56] Nuri Bilgin; "Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği", *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, s. 139-150, İstanbul, 1998. Ulus anlayışının bir başka türü olan ve büyük oranda Alman romantiklerine dayanan "*kolektif ruha dayalı*" ulus anlayışında ise tarihin geleneklerin ve kökenin belirleyiciliği ön plandadır. Bilgin; s.142.

[57] Kili-Gözübüyük; s.138.

[58] A. Afet İnan; Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara, 1998, s.18.

[59] Cavit Binbaşıoğlu; Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi, Ankara, 1999, s.39-40.

[60] Nedim Yalansız; "*1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 3, S 8, s. 25-42, İzmir, 1999. Ayrıca bakınız Temuçin Faik Ertan; "*Atatürk Döneminde Demokrasi Üzerine Bir Polemik (Şevket Süreyya Aydemir- İsmail Hakkı Baltacıoğlu)*", *Kebikeç*, S 18, s. 75-94, 2004.

[61] Atatürk kitapta şu satırlara yer vermiştir: "*Demokrasi prensibi: Hâkimiyeti istimal eden vasıta ne olursa olsun, esas olarak milletin hâkimiyete sahip olmasını ve kalmasını icap ettirir. Bu noktayı, birkaç kelime ile izah edelim:*

a) Demokrasi esas itibarıyla siyasî mahiyettedir. Demokrasi, bir içtimai muavenet veya iktisadi teşkilat sistemi değildir. Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariye vatandaşların, siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı istihdaf eder. Bizim bildiğimiz demokrasi, bilhassa siyasidir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki murakabesi sayesinde, siyasi hürriyeti temin etmektir.

b) Demokrasinin birinci hassasiyle müşterek ikinci bir hassası daha vardır. O da şudur: Demokrasi, fikrîdir; bir kafa meselesidir. Herhâlde, bir mide meselesi değildir. Hükûmet prensibi de bir adalet muhabbetini ve ahlak fikrini icap ettirir. Demokrasi, memleket aşkıdır, aynı zamanda babalık ve analıktır.

c) Demokrasi, esasında ferdîdir; bu vasıf vatandaşın hâkimiyete, insan sifatiyle, iştirak etmesiyledir.

d) En nihayet, demokrasi, müsavatperverdir; bu vasıf, demokrasinin, ferdî olması vasfının zaruri bir neticesidir. Şüphesiz bütün fertler aynı siyasi hakları haiz olmaktadırlar. Demokrasinin bu ferdî ve müsavatperver vasıflarından, umumi ve müsavi rey prensibi çıkar." İnan; age., s.31.

[62] Tarih IV; Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1934, s.265-266.

"*1. Milliyetçi, halkçı, devrimci, laik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek,*

2. İlköğretimi fiilen genelleştirmek, dağda yalnız yaşayan küçük çobana kadar bütün vatandaşlara okuyup yazma öğretmek,

3. Yeni nesilleri bütün öğrenim derecelerinde genel olarak pratik ve özellikle iktisadi hayatta etkili ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak,

4. Cemiyet hayatında, dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine "hürriyet" ve "düzen"in uzlaştırılmasına dayanan gerçek ahlak ve fazileti hâkim kılmak,

5. Bu dört ana esasa dayanan Cumhuriyet eğitim ve öğretiminin genel hedefi: Türk milletini medeniyet safında en ileri götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin gerektirdiği bu gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmektir."

Söz konusu dönemde, halkın eğitimi sadece okullarla sınırlı tutulmamıştır. Bir eğitim seferberliği içinde, ülkenin her yerinde ve her koşulda, halka eğitim verilebilmesi için tüm fırsatlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. İnkılabın halka anlatılması ve benimsetilmesi ile halkın politik ve ideolojik eğitimini sağlamak konusu, sistematik bir şekilde hemen her zeminde yapılmıştır. Hatta halkın eğitilmesi konusunun nasıl düzenli ve sistematik bir devlet politikası hâline dönüştürüldüğünü CHP'nin program ve nizamnamelerinde de görmek mümkündür. Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te Halk Fırkasının ilk programı olarak da kabul edilen ve "*Dokuz Umde*" denilen bir seçim bildirgesi yayımlamıştır. Bu bildirgede, eğitim ve öğretim konusuna da yer verilmiş ve "İlköğretimde, öğretimin birleştirilmesi ve bütün okulların çağdaş temellere oturtulması, öğretmen ve profesörlerin hizmetlerinde yükselmeleri ve ilerlemeleri sağlanacaktır." denilmiştir.[63] CHP'nin sonraki programlarında da partinin halkın eğitimi işine yakın ilgi gösterdiği görülmektedir. 1931 yılı programının "Millî Öğretim ve Eğitim" başlığını taşıyan 5. kısmının "*b, c ve f*" fıkralarında, devletin kuruluş felsefesine uygun vatandaşlar yetiştirmenin gerekliliği vurgulanmış, vatandaşların eğitimin her kademesinde, Cumhuriyet'in ilkelerine ve devletine bağlı, millî değerleri ve tarihini bilen, beden gelişimine önem veren, kendine güvenen bireyler olarak yetiştirilmesinin önemi belirtilmiştir.[64] CHP tarafından vatandaşların eğitiminde, hedef olarak konulan bu ilkelere

[63] Fahir Giritlioğlu; Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii, C I, Ankara, 1965, s.32.

[64] 1931 yılı programının Millî Öğretim ve Eğitim başlığını taşıyan 5. kısmının "b" fıkrası: "*Kuvvetli, Cumhuriyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devleti'ne hürmet etmek ve ettirmek duyarlılığı bir vazife olarak telkin olunur*"; "c" fıkrası: "*Fikrî olduğu kadar bedeni gelişmeye de ehemmiyet vermek ve bilhassa millî karakteri, millî, derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir.*" "f" fıkrası: "*Fırkamız vatandaşların Türk'ün derin tarihini bilmesine fevkalade ehemmiyet verir. Bu bilgi Türk'ün kabiliyet ve kudretini, öz güven hislerini ve millî varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir.*" *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C 25, İstanbul, 2009, s.156.

ulaşmak için tüm teşkilat ve CHP üyeleri görevli sayılmışlardır.[65] 1935 yılı programı bu açıdan incelendiğinde, 50. madde ile özellikle gençliğin sahip olması gereken özelliklerin sıralandığı görülmektedir. Burada, gençlere iyi bir beden eğitimi verilmesi gerektiği belirtilmiş ve onların temiz bir ahlaka, yüksek bir yurt ve inkılap aşkına sahip olmaları ve ülkelerini korumayı en üstün bir görev olarak bilmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Hatta bu ideal uğruna gerekirse canlarını da vermekten çekinmeyecekleri bir inançla yetiştirilmelerinin önemine de değinilmiştir.[66]

Kültürel yönden değişim ve gelişimin sağlanmasında görev üstlenen kurumlardan biri 1932'de kurulan Halkevleri olmuştur. Cumhuriyet ideolojisinin ve devrimin halka benimsetilmesi amacıyla kurulan Halkevleri: Dil, tarih ve edebiyat; güzel sanatlar, temsil sanatları, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kursları, kütüphane ve yayın, köycülük, müze ve sergiler olmak üzere dokuz ayrı kolda faaliyetlerini yürütmüştür. Ayrıca halkevlerinin çatısı altında birçok konferans, toplantı, çok sesli müzik konseri ve kurs düzenlenmiş, başta "*Ülkü*" olmak üzere, hemen her Halkevi tarafından bir dergi çıkarılmıştır.[67]

Hükûmet, Halkevleri aracılığıyla ve belli bir plana göre mahkûmların kitap okumalarına yönelik çalışmalar yapmış,[68] "*Vatandaş Türkçe Konuş*", "*Yerli Malı Kullanalım*" gibi kampanyalar düzenlenmiş, ayrıca millî bayram kutlamaları da halkın eğitimi açısından iyi bir zemin oluşturmuştur. İlk kez 1933'te Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında kurulan ve o zamandan itibaren Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının önemli bir parçası hâline gelen "*Halk Kürsüleri*",[69] 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları sırasında[70]

[65] 1931 yılı Nizamnamesi'nin 3. maddesi: "*Fırka'ya mensup vatandaşlar karşılıklı samimiyet, itimat ve arkadaşlık duygularıyla birbirine bağlı bir kütle teşekkül ederler. Fırka mensupları fırkanın programını, prensiplerini bilecek, onları müdafaa edecektir.*" Nizamnamenin 75. maddesi "k" fıkrası: "*Fırka program ve icraatı hakkında üyeleri aydınlatmak ve ikaz etmek, konferanslar verdirmek ve sık temaslarla bağlılık ve dayanışmayı artırmak*" *Atatürk'ün Bütün Eserleri*; C 25, s.160, 168.

[66] CHP 1935 Programı'nın 50. maddesi: "*Türk gençliği onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacaktır. Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini, nefse ve ulusa imanlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve gençlik devrimi bütün bağımsızlık şartları ile yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve onları, bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüşle, yetiştirilecektir. Bu ana eğitimin, tam sonuç vermesi için Türk gençliğinin, bir yandan karar verme ve girişim alma gibi yüksek başarım kuvvetleri geliştirilecek ve öte yandan, gençlik, onu her zorlu işin başarılmasında tek unsur olan sıkı disiplinin etkisi altında çalıştırılacaktır. Türkiye'de spor örgütü de bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Yapılacak gençlik örgütünün; üniversite, okullar ve enstitüler, halkevleri, toplu işçi kullanan fabrika ve kurumlarla yukarıdaki gayelere göre, iş ve yönet birlikleri, düzenlenecektir... Okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacaktır. Spor ve beden eğitimi için lüzumlu olan alan ve kurumlar meydana getirilecektir. Spor alanları için özel idareler ve belediyeler ilgilenecektir.*" Doğu Perinçek; Kemalist Devrim-6 Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri, İstanbul, 2008, s.187-188.

[67] Tevfik Çavdar; "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*, C 4, s.878-884, İstanbul, 1983, Kılıç; s.483.

[68] BCA; Fon Kodu 490 01, Yer No. 3 11 14, 7.12.1935.

[69] 1937'de Cumhuriyet'in ilanının yıl dönümünde kurulmuş olan halk kürsüleri öğreneğinde, bu kürsülerin amacı şöyle açıklanmıştır: "*Cumhuriyet Bayramı'nda partimizin dayandığı Cumhuriyet*

olduğu gibi bayram kutlamaları da halkı yönlendirici ve eğitici bir boyuta taşınmıştır.[71]

Bu çabalara dönemin bazı dergilerinde de rastlamak mümkündür. 1930'lu yıllarda, ülkedeki çok sesliliğin yayın hayatındaki gelişmelerle sağlandığı bir dönemde "*Kadro*", "*Kooperatif*", "*Fikir Hareketleri*", "*Çığır*", "*Ülkü*" gibi birbirinden farklı düşünüşe sahip birçok dergi çıkarılmıştır.[72] Bu sırada İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun "*Yeni Adam*" adını verdiği dergisi, yeni devlete, yeni rejime ve yeni topluma uygun yeni adamın nasıl olması gerektiği konusunda öğretici ve eğitici bir rol üstlenmiştir. Benzetmek gerekirse Yeni Adam dergisi, ülkeye yeni düzene uygun yeni insanlar yetiştirme konusunda bir okul; eğitimci kişiliği ve eğitim üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise bu okulun en yetkin ve en başta gelen öğretmeni olmuştur. Dergi yayın politikası sırasında hiçbir zaman rejimin ilkeleriyle ters düşmemiştir. Devletin kuruluş felsefesinin cumhuriyet, demokrasi, laiklik gibi temel ilkeleri, Yeni Adam dergisinin de

ve inkılap prensiplerinin yayılmasını temin için Cumhuriyet Halk Partisi örgütü olan vilayet, kaza ve nahiye merkezlerinde halk kürsüleri açılacaktır." BCA; Fon Kodu 490 01, Yer No. 132 534 3, 21.10.1941. Bir başka belgede de "*Halk kürsülerinde söylenecek nutukların inkılabın, Cumhuriyet'in ve istiklalin değeri, üstünlüğü ve önemi konularından ibaret olması*" ile sınırlandırılması bu kürsülerin siyasi eğitim ve propaganda amaçlı kullanıldığını göstermektedir. BCA; Fon Kodu, 490 01, Yer No. 11 50 36.1, 18.9.1933. Onuncu Cumhuriyet Bayramı Kutlama Yüksek Komisyonundan vilayet komitelerine gönderilen bir talimatta da şunlar yazılmıştır: "*1. Fırka teşkilatı bulunan vilayet ve kaza merkezlerinde halkın en çok toplanabileceği yerlerde kurulacağı, hatta nüfusu yüksek şehirlerde mahalle ve meydanlarda sayısının artırılabileceği, 2. Halk kürsülerinin bayramın başından sonuna kadar sabahtan akşama kadar açık olacağı, 3. Bu kürsülerin halkın gelip geçmesine engel olmayacak şekilde kurulmasına, 4. 18 yaşını doldurmuş kadın - erkek herkesin söz söyleyebileceğine, 5. Her kürsünün yerden en az yarım metre yüksekliğinde olmasına ve üzerine "Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Kürsüsü" yazısının asılmasına, 6. Halk kürsülerinde söylenecek nutukların inkılabın, Cumhuriyet'in ve istiklalin değeri, üstünlüğü ve önemi konularından ibaret olmasına, 7. Bu kürsülerin fırka idare heyeti tarafından seçilen üç kişilik bir heyet tarafından idare edileceğine, 8. Halk kürsülerinde söz söyleyecek kişilerin bulundukları yerin fırka görevlilerine başvuru yapmasına, 9. Nutukların bir sefer için en fazla bir saat süre ile verilmesine, 10. Kürsünün başında fırkanın görevlendirecek kişilerin güvenliği sağlamasına*" Bengül Salman Bolat; *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.111-112, 266.

[70] CHP Genel Sekreterliğince 1937 bayram kutlamaları için yayımlanan genelgede bu bayramın kutlanmasıyla elde edilebilecek birtakım amaçların da olduğu söylenmiş ve "*...19 Mayıs, Türk milletinin yeniden harekete geçmesi ve fizik ve moral kalkınmasının ilk hamlesidir...*" denilerek, ulaşılması gereken hedefler şöyle belirtilmiştir: "*...19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı adını vereceğimiz bu bayram, ayrıca bütün millete güzel insan, hareketli insan, canlı insan, uyanık insan, dürüst insan, mert insan idealini aşılamak; hava, ışık, su, dağ sevgisini sindirmek; temizlik, sağlamlık ve güzellik aşkını yerleştirmek ve artırmak için bir vesile sayılacaktır...*" denmiştir. Hakan Uzun; "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, s.109-125, Sayı: 24, Kış 2010, s.117-118.

[71] Uzun; s.120.

[72] Akşin; s.198.

topluma kazandırmak istediği, yeni düşünüş değerleri ve davranış kalıpları olmuştur.[73]

Sonuç

Osmanlı modernleşme süreci içinde devletin sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla sürekli bir arayış içinde olan iktidarların Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşünceleri temeline oturtmaya çalıştıkları kurtuluş reçeteleri, eğitim politikalarını da belirlemiş, bu durum devletin kurtuluşunu sağlamak yerine kargaşa yaratmaktan öteye geçememiştir. Osmanlı modernleşme sürecinin eğitim alanında Cumhuriyet'e devrettiği mirasa bakıldığında mektep-medrese ayrışmasının ortadan kaldırılamadığı gibi ayrımın daha da derinleştirildiği görülür. Buna ek olarak Batı modelli kurulan okullar arasında da bir birlik sağlanamamış ve okullar hangi bakanlığın sahasına eleman yetiştiriyorsa bu bakanlığa bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu durum aynı topraklarda yaşayan ancak birbirine yabancı bir neslin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle de Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan en öncelikli iş, Osmanlı Devleti'nden devralınan ve bir imparatorluk yapısında dahi devletin sürekliliğinin sağlanması açısından büyük sorunlar yaratan eğitim ve öğretim karmaşasına son vermek ve bu alanda birliği sağlamak olmuştur.

ATATÜRK döneminde belirlenen eğitim politikaları, sadece okuma ve yazmada karşılaşılan problemleri çözmek amacı taşımamıştır. Topyekûn bir kalkınmayı hedefleyen Türkiye için toplumun eğitilmesine hayati bir sorun olarak bakılmış, ülkenin her yeri âdeta bir okula, dersliğe çevrilmiştir.

Diğer yandan, eğitim alanında yapılanları bir bütünün parçası olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Eğitim alanında yaşanan değişim, ülkede siyasi ve ekonomik alanda yaşanan değişimin toplum tarafından benimsenmesinin en önemli aracı olarak görülmüştür. Türk Devleti'nde eğitim politikaları, yeni devletin kuruluş felsefesine uygun ve devletin oluşturduğu yeni değerlere bağlı bireylerin yetiştirilmesi amacına yönelik olarak belirlenmiştir.

Özetle söz konusu dönemde eğitim alanında yapılan değişikliklerle eğitimin ulusal, çağdaş ve laik bir hâle getirilerek yeni devlet ve yeni rejime uygun bir birey ve toplum yapısı yaratılması; devletin her koşulda bağımsızlığının korunması ve sürekliliğinin devamı için sağlam bir toplumsal yapı oluşturulması; sadece ekonomik olarak değil, kültürel olarak da kalkınmanın sağlanması; kendi kültürel değerlerinin farkında, bununla beraber yaşanılan çağın evrensel değerleriyle de barışık, bunları içselleştirmiş çağdaş bir birey ve toplum yapısının kurulması; kendini tanıyan ve kendine güvenen, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmış ve ona katkı sağlamayı başarmış bir ulus meydana getirilmesi; en az işgalci güçler kadar

[73] Yasemin Türkkan; Türk Modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi (1934-1938), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.30-31.

tehlikeli görülen toplumdaki cehaletin yok edilmesi; devletin siyasi yapılanması ile örtüşen bir eğitim politikasının oluşturulması; bir ulus ve yurttaş olma bilincine erişmiş bireylerin yetiştirilmesi gibi hedeflere ulaşılması amaçlanmıştır.

Kaynaklar

AKGÜN, Seçil - ULUĞTEKİN, Murat; "Misak-ı Maarif", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü ATATÜRK Yolu Dergisi, C I, Sayı 3, 1989, ss. 285-349.

AKŞİN, Sina; Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, 3. Baskı, Ankara, 1998.

AKYÜZ Yahya; "ATATÜRK ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 89-103.

AKYÜZ, Yahya; Türk Eğitim Tarihi, İstanbul, 1994.

ALASLAN, Funda - ŞİMŞEK, Ahmet - ÇAMDEVİREN, Şenel; "Türk Maarif (Eğitim) Şûralarında Tarih Eğitimi", *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, C 2, S 2, 2012, ss. 189-225.

ASLAN, Erdal; "Osmanlı'nın "Mekatib-i İptidaiye"sinden Türkiye Cumhuriyeti'nin "İlk Mektepler"ine Geçişte Tarih Programlarında Değişim", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 48, Güz 2011, ss. 749-777.

ATATÜRK'ün Bütün Eserleri; C 25, İstanbul, 2009.

ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri I-III; ATATÜRK Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.

BAŞGÖZ, İlhan - WİLSON, Howard; Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve ATATÜRK, Ankara, 1968.

BAŞGÖZ, İlhan; Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve ATATÜRK, Ankara, 1995.

BAYUR, Yusuf Hikmet; ATATÜRK, Hayatı ve Eseri, Ankara, 1990.

BCA; Fon Kodu 490 01, Yer No. 3 11 14, 7.12.1935.

BCA; Fon Kodu, 490 01, Yer No. 11 50 36. 1, 18.9.1933.

BCA; Fon Kodu 490 01, Yer No. 132 534 3, 21.10.1941

BİLGİN, Nuri; "Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği", *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, İstanbul, 1998, ss. 139-150.

BİLSEL, Cemil; İstanbul Üniversitesi Tarihi, İstanbul, 1943.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit; Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi, Ankara, 1999.

BOLAT, Bengül Salman; Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923 - 1960), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

CUMALI, Necati; Niçin Aşk, İstanbul, 1971.

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı.

ÇAVDAR, Tevfik; "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*, C 4, İstanbul, 1983, ss. 878-884.

ÇAYCI, Abdurrahman; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (Öğretimi Birleştirme Yasası) ATATÜRK İnkılapları İçindeki Yeri ve Önemi", *Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi Paneli*, Ankara, 1995, ss. 25-31.

DEMİRTAŞ, Bahattin; "1923-1960 Döneminde Türk Eğitimi", *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, 2012, ss. 231-317.

ERASLAN, Cezmi; Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk, İstanbul, 2003.

ERTAN, Temuçin Faik; "*ATATÜRK Döneminde Demokrasi Üzerine Bir Polemik (Şevket Süreyya AYDEMİR- İsmail Hakkı BALTACIOĞLU)*", *Kebikeç*, S 18, 2004, ss. 75 - 94.

GEDİKOĞLU, Şevket; Kemalist Eğitim İlkeleri ve Uygulamalar, İstanbul, 1978.

GİRİTLİOĞLU, Fahir; Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii, C I, Ankara, 1965.

GÖKBERK, Macit; "Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve ATATÜRK", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, 2. Baskı, İstanbul, 1986, ss. 283-333.

GÜÇLÜOL, Kemal; "Millî Eğitimde Teşkilatlanma", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 143-157, s.147.

GÜLER, Ali; Sarı Paşa İnsan ATATÜRK, Ankara, 2006.

GÜZEL, Abdurrahim; "İlk Heyet-i İlmiye Çalışmaları, Alınan Kararlar ve Dinî Tedrisat", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 4, Kayseri, 1987, ss. 337-356.

İNAN, Afet; "*ATATÜRK'ün (1915 - 1916 - 1918) Hatıra Defterinden: Okuduğu kitaplar*", IX. Türk Tarih Kongresi 21 - 25 Eylül 1981, C III, Ankara, 1989, ss.1518 - 1524.

İNAN, Afet; M. Kemal ATATÜRK'ten Yazdıklarım, Ankara, 1969, s. 6.

İNAN, A. Afet; M. Kemal ATATÜRK'ün Karlsbad Hatıraları, Ankara, 1983, s. VII, 24.

İNAN, A. Afet; Medeni Bilgiler ve M. Kemal ATATÜRK'ün El Yazıları, Ankara, 1998.

KAVCAR, Cahit; "Güzel Sanatlar Eğitimi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 506-533.

KILIÇ, Eşref; "Yaygın Eğitim", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 469-491.

KİLİ, Suna - GÖZÜBÜYÜK Şeref; Türk Anayasa Metinleri, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

KORKUT, Hüseyin; "Üniversiteler", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 315-355.

MUMCU, Ahmet; Tarih Açısından Türk Devrimi'nin Temelleri ve Gelişimi, 6. Baskı, İstanbul, 1981.

NAMAL, Yücel - KARAKÖK, Tunay; "ATATÜRK ve Üniversite Reformu", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C I, Sayı: I, ss. 27-35.

OKUR, Mehmet; "Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Millî ve Modern Bir Eğitim Oluşturma Çabaları", ATATÜRK Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C 5, Sayı 1, ss. 199-217.

OKUTAN, Ömer; "Din Eğitimi", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 409-425.

OZANKAYA, Özer; Cumhuriyet Çınarı, Ankara, 1994.

ÖZ, Esat; Otoriterizm ve Siyaset Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945), Ankara, 1996.

ÖZALP, Reşat - ATATÜNAL, Aydoğan; "Millî Eğitimde Kongreler ve Şûralar", *Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim*, İstanbul, 1983, ss. 105-140.

ÖZDEMİR, Servet - YALIN, Halil İbrahim - SEZGİN, Ferudun; Eğitim Bilimine Giriş, 8. Baskı, Ankara, 2012.

PERİNÇEK, Doğu; Kemalist Devrim-6 ATATÜRK'ün CHP Program ve Tüzükleri, İstanbul, 2008.

SAKAOĞLU, Necdet; Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul, 2003.

SEZER, Ayten; ATATÜRK Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), Ankara, 1999.

ŞİMŞEK, Sefa; Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932 - 1951, İstanbul, 2002.

ŞİMŞEK, Sefa; "Tek-Parti Rejimlerinde Siyasi Propaganda Olgusu ve CHP Halk Hatipleri Teşkilatı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 46, Ankara, Yaz 1997, ss. 106 - 119.

ŞİMŞİR, Bilal; Türk Yazı Devrimi, Ankara, 1992.

TANİLLİ, Server; Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?, 2. Baskı, İstanbul, 1988.

Tarih IV; Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1934.

TBMM Zabıt Ceridesi.

TEKELİ, İlhan; "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 3, İstanbul, 1983, ss. 650-675.

TURAN, Şerafettin; Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap Birinci/İkinci Bölüm, Ankara, 1995, 1996.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşundan Günümüze Hükûmetler; Ankara, 1998.

TÜRKKAN, Yasemin; Türk Modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi (1934-1938), Hacettepe Üniversitesi ATATÜRK İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

UZUN, Hakan; "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: ATATÜRK'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve ATATÜRK Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 24, Kış 2010, ss. 109 - 125.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir; ATATÜRK ve Harf Devrimi, Ankara, 1973.

YALANSIZ, Nedim; "*1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 3, S 8, İzmir, 1999, ss. 25-42.

YİĞİT, Ali Ata; ATATÜRK Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1923 - 1938), Hacettepe Üniversitesi ATATÜRK İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1996.

ZELYUT, Rıza; "Millî Eğitim Şûraları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 3, İstanbul, 1983, ss. 676-679.